

7. TEMA

BAUDŽIAMOJI IR BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖ

Pamokos forma – paskaita, situacijų analizė, diskusija.

Tikslas: mokėti teisiškai analizuoti situacijas bei jas komentuoti, susipažinti su baudžiamąja ir baudžiamojo proceso teise, žinoti, koks elgesys yra nusikalstamas.

Uždaviniai: sužinoti, kas tai yra nusikaltimas ir baudžiamasis nusižengimas, mokėti analizuoti nusikaltimo sudėtis, susipažinti su bausmių paskirtimi ir jų poveikiu; susipažinti, kaip vyksta baudžiamasis procesas, išanalizuoti jo stadijas.

Temos:

1. Baudžiamosios teisės samprata:
 - 1.1 Nusikalstamos veikos rūšys, sąvoka, požymiai, stadijos, formos,
 - 1.2 Nusikaltimų sudėtis ir kvalifikavimas,
 - 1.3 Aplinkybės, kurioms esant nekyla baudžiamoji atsakomybė,
 - 1.4 Bendrininkavimas padarant nusikaltimą,
 - 1.5 Bausmių sistema ir jų rūšys,
 - 1.6 Teistumas.
2. Baudžiamasis procesas ir jo paskirtis:
 - 2.1 Baudžiamojo proceso stadijos,
 - 2.2 Nukentėjusysis, įtariamasis, liudytojas.
 - 2.3. Gynėjas.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamoji teisė, nusikaltimas, baudžiamasis nusižengimas, nusikaltimo sudėtis, nusikaltimo kvalifikavimas, pakaltinamumas, bendrininkavimas, bausmė, teistumas, baudžiamasis procesas, baudžiamojo proceso stadijos, nukentėjusysis, įtariamasis, liudytojas, privatus kaltinimas, viešas kaltinimas.

1. Baudžiamosios teisės samprata

SVARBU: Baudžiamoji teisė – tai įstatymų, apibrėžiančių nusikalstamų veikų ratą, bausmių už jas rūšis ir dydžius, baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrindus, sistema.

Baudžiamosios teisės normos (baudžiamieji įstatymai) nustato:

- 1) kokios veikos (veikimas ir neveikimas), pavojingos visuomenei, yra nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ;

- 2) kokios bausmės gali būti taikomos už jų padarymą;
- 3) kas yra pagrindas patraukti baudžiamojon atsakomybėn;
- 4) kokios kriminalinės bausmės skyrimo sąlygos ir tvarka;
- 5) kokios atleidimo nuo bausmės sąlygos ir tvarka.

1.1 Nusikalstamos veikos rūšys, sąvoka, požymiai

Nusikalstamos veikos skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus.

Nusikaltimas yra pavojinga ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame (BK) kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė.

Nusikaltimai yra tyčiniai ir neatsargūs.

Tyčiniai nusikaltimai skirstomi į nesunkius, apysunkius, sunkius ir labai sunkius.

1. Nesunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė neviršija trejų metų laisvės atėmimo.

2. Apysunkis nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija trejus metus laisvės atėmimo, bet neviršija šešerių metų laisvės atėmimo.

3. Sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo.

4. Labai sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo.

Be nusikaltimų, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato ir **baudžiamuosius nusižengimus**. Tai yra mažiau pavojingos veikos negu nusikaltimai ir už juos kodekse numatytos kitos bausmės, išskyrus laisvės atėmimą.

Kaltės formos

Asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu jis šią veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo.

Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra **tyčinis**, jeigu jis padarytas tiesiogine ar netiesiogine tyčia, t.y., jeigu:

- 1) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti;
- 2) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo.

Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti.

Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra **neatsargus**, jeigu jis padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo arba nusikalstamo nerūpestingumo:

1. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo, jeigu jį padaręs asmuo numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti.

2. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas dėl nusikalstamo nerūpestingumo, jeigu jį padaręs asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti.

Kėsinimosi **objektas** įstatyme yra numatytas todėl, kad baudžiamojo kodekso specialiosios dalies skyriai numato atskirų nusikaltimų kategorijas, pavyzdžiui, nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, lytinei laisvei; nusikaltimai nuosavybei; nusikaltimai teisingumui; nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai, finansams ir kt.

Nėra nusikaltimas toks veikimas arba neveikimas, kuris formaliai kad ir turi kurios nors baudžiamojo įstatymo numatytos veikos požymius, bet **dėl mažareikšmiškumo nėra pavojingas**. Tokiu atveju padarytas teisės pažeidimas gali būti pripažįstamas ne nusikaltimu, bet administraciniu teisės pažeidimu.

ATSIMINKIME: Kiekvienam nusikaltimui yra būdingi šie požymiai:

1. Pavojingumas visuomenei

2. Priešingumas teisei

3. Kaltumas

4. Baudžiamumas

Skaidrė „Nusikaltimo požymiai“

Nusiklamos veikos stadijos:

1. **Rengimasis padaryti nusikaltimą** priemonių ir įrankių suieškojimas ar pritaikymas, veikimo plano sudarymas, bendrininkų telkimas arba kitoks tyčinis nusikaltimo padarymą lengvinančių sąlygų sudarymas. Asmuo atsako tik už rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Asmuo už rengimąsi padaryti nusikaltimą atsako pagal baudžiamojo kodekso straipsnį, kuris numato atitinkamą baigtą nusikaltimą.

2. **Pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką** tyčinis veikimas ar neveikimas, kuriais tiesiogiai pradedamas daryti nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas, jeigu veika nebuvo baigta dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių. Pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką yra ir tada, kai kaltininkas nesuvokia, jog jis veikos negali pabaigti todėl, kad kėsinasi į netinkamą objektą arba naudoja netinkamas priemones. Asmuo už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką atsako pagal baudžiamojo kodekso straipsnį, kuris numato atitinkamą baigtą nusikaltimą.

3. **Baigtas nusikaltimas** - tyčinis veikimas ar neveikimas, kuriais tiesiogiai pradedamas daryti nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas, ir tie veiksmai ubaigiami, t.y atsiranda paskemės, numatytos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnyje.

4. **Savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką** yra tada, kai asmuo savo noru nutraukia pradėtą nusikalstamą veiką suvokdamas, kad gali ją pabaigti. Asmuo, savo noru atsisakęs pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, pagal šį kodeksą atsako tik tuo atveju, jeigu padarytoje veikoje yra kito nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtis.

Kai nusikalstamą veiką daro keli asmenys, tai savanoriškai atsisakęs ją pabaigti organizatorius ar kurstytojas pagal šį kodeksą neatsako, jeigu jis ėmėsi visų nuo jo priklausančių priemonių, kad bendrininkai nepadarytų nusikalstamos veikos, kurią jis organizavo ar sukurstė, ir ta veika nebuvo padaryta ar neatsirado jos padarinių. Be to, pagal šį kodeksą neatsako padėjėjas, jeigu jis savo noru atsisakė dalyvauti nusikalstamoje veikoje, apie tai pranešė kitiems bendrininkams ar teisėsaugos institucijoms ir ta veika nebuvo padaryta arba ji padaryta be jo pagalbos.

Asmuo, kuris bandė savu noru atsisakyti pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, bet nusikalstamos veikos arba jos padarinių jam nepavyko išvengti, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama remiantis baudžiamojo kodekso 59 straipsniu.

<i>Nullum crimen sine lege – lot. Nėra nusikaltimo, jeigu jo nenumato įstatymas.</i>

1.2 Nusikaltimų sudėtis ir kvalifikavimas

Vertinant žmogaus elgesį kaip nusikalstamą ar nenusikalstamą, baudžiamojoje teisėje naudojamas nusikaltimo sudėties modelis. Remiantis šiuo modeliu, išvada dėl nusikaltimo padarymo ir jo kvalifikavimo būtina nustatyti visus nusikaltimo sudėties požymius. Nusikaltimo požymius, aprašytus įstatyme, priimta vadinti nusikaltimo sudėtimi.

Nusikaltimo sudėtis – tai teisiniai požymiai, kuriuos būtina įrodyti norint apkaltinti asmenį padarius nusikaltimą. Nusikaltimų sudėties modelis naudojamas kvalifikuojant pavojingą veiką, remiantis konkrečiame BK straipsnyje numatytais nusikaltimo požymiais bei pačiu nusikaltimu. Tik nusikaltimo sudėties nustatymas suteikia teisę pavadinti veiką nusikaltimu, o veiką padariusį asmenį vadinti nusikaltėliu.

Nusikaltimo kvalifikavimas – tai konkretaus BK straipsnio pritaikymas tam tikram nusikalstamam elgesiui.

Pavyzdžiui, gatvėje iš praeivio grubiai atimta rankinė. Reikia nustatyti, ar tai bus nusikaltimas pagal BK 178 straipsnį – vagystė, t.y. tas, kas pagrobė svetimą turtą, ar pagal BK 180 straipsnį – plėšimas, t.y. tas, kas panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti arba kitaip atimdamas galimybę nukentėjusiam asmeniui priešintis pagrobė svetimą turtą.

Teisingai ir tinkamai kvalifikuoti nusikaltimą galima tik išsiaiškinus visus nusikaltimo sudėties elementus ir požymius.

Nusikaltimo sudėtį sudaro tiek objektyvių, tiek subjektyvių požymių visuma.

Objektyvūs požymiai apibūdina nusikalstamą elgesį tarsi iš išorės, t.y. kada, kur, kaip jis padarytas. Tačiau įrodyti vien šiuos požymius nepakanka, būtina įrodyti ir **subjektyvius**, kurie apibrėžia nusikaltėlio psichiką, atspindi jo sąmonės ir valios būklę darant nusikaltimą.

Objektas parodo į ką kėsinamasi nusikalstama veika. Tai visuomenės saugomos vertybės, gėriai, pvz.: sveikata, gyvybė, nuosavybė, lytinė laisvė ir t.t.

Subjektas. Pagal baudžiamuosius įstatymus atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo **suėję šešiolika metų**, o asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo **suėję keturiolika metų**, atsako už nužudymą (129 straipsnis), sunkų sveikatos sutrikdymą (135 straipsnis), išžaginimą (149 straipsnis), seksualinį prievartavimą (150 straipsnis), vagystę (178 straipsnis), plėšimą (180 straipsnis), turto prievartavimą (181 straipsnis), turto sunaikinimą ar sugadinimą (187 straipsnio 2 dalis), šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimą (254 straipsnis), narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystę, prievartavimą arba kitokį neteisėtą užvaldymą (263 straipsnis), transporto priemonių ar kelių, juose esančių įrenginių sugadinimą (280 straipsnio 2 dalis).

Asmeniui, kuriam iki šiame kodekse numatytos pavojingos veikos padarymo nebuvo suėję keturiolika metų, Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės.

Norint patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, šalia amžiaus yra svarbus ir **pakaltinamumas**. Jeigu asmuo pripažįstamas nepakaltinamu, tai jis neatsako pagal įstatymus.

Nepakaltinamumo būseną, tai yra nebegalėjimas suprasti savo veiksmų esmės arba jų valdyti dėl lėtinės psichinės ligos, laikino psichinės veiklos sutrikimo, silpnaprotystės ar kitokios patologinės būsenos. Tokiam asmeniui, teismo paskyrimu, gali būti taikomos priverčiamosios medicininio pobūdžio priemonės. Nebaustinas taip pat toks asmuo, kuris padarė nusikaltimą, būdamas pakaltinamumo būsenoje, bet, prieš teismui priimant nuosprendį, susirgo psichine liga, dėl kurios jis negali suprasti savo veiksmų esmės arba jų valdyti. Tokiam asmeniui, teismo paskyrimu, gali būti taikomos priverčiamosios medicininio pobūdžio priemonės, o pasveikęs jis gali būti baustinas.

Vadinasi, - nepakaltinamu pripažįstamas arba nusikaltimo padarymo metu tokioje būsenoje buvęs asmuo, arba iki teismo nuosprendžio priėmimo tokiu tapęs, o nusikaltimo padarymo metu buvęs sveikas.

Ribotas pakaltinamumas

Asmenį teismas pripažįsta ribotai pakaltinamu, jeigu darydamas baudžiamojo kodekso uždraustą veiką tas asmuo dėl psichikos sutrikimo, kuris nėra pakankamas pagrindas pripažinti jį nepakaltinamu, negalėjo visiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų. Asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkų tyčinį nusikaltimą ir teismo pripažintas ribotai pakaltinamu, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama, arba jis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ir jam taikomos įstatymėse numatytos baudžiamojo poveikio priemonės arba priverčiamosios medicinos priemonės.

Asmuo, padaręs sunkų arba labai sunkų nusikaltimą ir teismo pripažintas ribotai pakaltinamu, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama remiantis BK 59 straipsniu.

Asmens atsakomybė už nusikalstamą veiką, padarytą apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų

Asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžiamas.

Asmuo, kuris baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą padarė būdamas prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas ir dėl to ne visiškai sugebėdamas suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Asmuo, kuris minėtomis sąlygomis padarė sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama remiantis šio kodekso 59 straipsniu.

Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė

Juridinis asmuo atsako tik už nusikalstamas veikas, už kurių padarymą Baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė. Juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę:

- 1) atstovauti juridiniam asmeniui arba
- 2) priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba
- 3) kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

Skaidrė „Nusikaltimo sudėtis“

1.3 Aplinkybės, kurioms esant nekyla baudžiamoji atsakomybė

Baudžiamojoje teisėje yra numatytos kelios aplinkybės, kurioms esant veika nėra pripažįstama pavojinga visuomenei, o tik išoriškai gali priminti nusikaltimą.

Tai:

Būtinoji gintis

Asmuo turi teisę į būtinąją gintį. Šią teisę jis gali įgyvendinti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsینimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas. Asmuo neatsako pagal baudžiamąjį kodeksą, jeigu jis, neperžengdamas būtiniosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsинimosi. Būtiniosios ginties ribų peržengimas yra tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitiko kėsинimosi pobūdžio ir pavojingumo. Būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo ar išgąščio, kurį sukėlė pavojingas kėsинimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą padaryta veika.

Būtiniosios ginties ribas peržengęs asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama.

Asmens, padariusio nusikalstamą veiką, sulaikymas

Asmuo neatsako pagal baudžiamąjį kodeksą už veiksmus, kai vydamasis, stabdydamas, neleidamas ištrūkti ar kitais veiksmais aktyviai andančiam išvengti sulaikymo nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui padaro turtinės žalos, nesunkų sveikatos sutrikdymą arba sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo, o sulaikydamas nusikaltimo vietoje asmenį, tyčia nužudžiusį ar pasikėsinusį nužudyti, – sunkų sveikatos sutrikdymą, jeigu nusikalstamą veiką padariusio asmens kitaip nebuvo galima sulaikyti.

Profesinių pareigų vykdymas

Asmuo pagal baudžiamąjį kodeksą neatsako už žalą, kurią padarė vykdydamas profesines pareigas, jeigu jis nevirsijo įstatymų ar kitų teisės aktų nustatytų įgaliojimų. Asmuo pagal baudžiamąjį atsako už žalą, kurią padarė vykdydamas profesines pareigas, jeigu jis virsijo įstatymų ar kitų teisės aktų nustatytus įgaliojimus, tačiau bausmė jam gali būti švelninama.

Būtinasis reikalingumas

Asmuo neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus už veiką, kurią jis padarė siekdamas pašalinti jam pačiam, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams gresiantį pavojų, jeigu šis pavojus negalėjo būti pašalintas kitomis priemonėmis ir padaryta žala yra mažesnė už tą, kurios siekta išvengti. Asmuo, savo veiksmais sudaręs pavojingą situaciją, gali pasiremti būtiną reikalingumo nuostatomis tik tuo atveju, jeigu pavojinga situacija sudaryta dėl neatsargumo.

Asmuo negali pateisinti pareigos nevykdymo būtiną reikalingumo nuostatomis, jeigu jis dėl profesijos, pareigų ar kitų aplinkybių privalo veikti didesnio pavojaus sąlygomis.

Teisėsaugos institucijos užduoties vykdymas

Asmuo neatsako pagal baudžiamąjį kodeksą, jeigu jis teisėtai veikė pagal nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelį. Asmuo neatsako pagal baudžiamąjį įstatymą, jeigu jis nusikalstamo susivienijimo ar organizuotos grupės veikloje ir jos daromose nusikalstamose veikose dalyvavo vykdydamas teisėsaugos institucijos kitą teisėtą užduotį ir neperžengė šios užduoties ribų. Jeigu, veikdamas pagal nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelį ar vykdydamas kitą teisėsaugos institucijos užduotį, asmuo peržengė šios užduoties ribas, jis atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė gali būti švelninama.

Teisėsaugos institucijos yra policija, kitos ikiteisminio tyrimo ir prokuratūros įstaigos, taip pat operatyvinės veiklos subjektai.

Įsakymo vykdymas

Asmuo neatsako pagal baudžiamąjį įstatymą už veiką, kurią jis padarė vykdydamas teisėtą įsakymą, potvarkį ar nurodymą. Asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, jeigu jis įvykdė žinomai nusikalstamą įsakymą, potvarkį ar nurodymą. Asmuo, atsisakęs vykdyti nusikalstamą įsakymą, potvarkį ar nurodymą, neatsako pagal baudžiamąjį įstatymą. Toks asmuo gali atsakyti pagal baudžiamąjį kodeksą tik tuo atveju, jeigu padarytoje veikloje yra kitos nusikalstamos veikos sudėtis.

Pateisinama profesinė ar ūkinė rizika

Asmuo neatsako pagal baudžamąjį kodeksą už veiksmus, dėl kurių nors ir atsiranda baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių, bet jie atlikti pateisinama profesine ar ūkine rizika visuomenei naudingam tikslui. Rizika laikoma pateisinama, jeigu padaryta veika atitinka šiuolaikinį mokslą ir techniką, o nurodyto tikslo nebuvo galima pasiekti nesusijusiais su rizika veiksmais ir rizikavęs asmuo ėmėsi būtinų saugumo priemonių, kad apsaugotų nuo žalos įstatymų saugomus interesus.

Mokslinis eksperimentas

Asmuo, kuris atlikdamas teisėtą mokslinį eksperimentą padarė žalos, pagal baudžamąjį kodeksą neatsako, jeigu eksperimentuojant remtasi mokslo aprobuotomis metodikomis, sprendžiama problema turi išskirtinės reikšmės mokslui ir eksperimentuotojas ėmėsi būtinų priemonių, kad būtų išvengta žalos įstatymų saugomiems interesams. Mokslinis eksperimentas draudžiamas neturint apie galimus padarinius informuoto eksperimento dalyvio laisvo sutikimo.

Mokslinis eksperimentas draudžiamas, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, su nėsčia moterimi, jos vaisiumi, mažamečiu, sutrikusios psichikos asmeniu ir asmeniu, kuriam atimta laisvė.

Skaidrė „Aplinkybės, kai nėra baudžiamosios atsakomybės“

1.4 Bendrininkavimas padarant nusikaltimą

Bendrininkavimu laikomas tyčinis bendras dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas nusikaltimo padaryme. Nusikaltimo bendrininkais laikomi:

- vykdytojai,
- organizatoriai,
- kurstytojai
- padėjėjai.

Vykdytojas yra asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis arba nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti. Jeigu nusikalstamą veiką padarė keli asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju (bendravykdytoju).

Organizatorius yra asmuo, subūręs organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą, jiems vadovavęs ar koordinavęs jų narių veiklą arba parengęs nusikalstamą veiką ar jai vadovavęs.

Kurstytojas yra asmuo, palenkęs kitą asmenį daryti nusikalstamą veiką.

Padėjėjas yra asmuo, padėjęs daryti nusikalstamą veiką duodamas patarimus, nurodymus, teikdamas priemones arba šalindamas kliūtis, saugodamas ar pridengdamas kitus bendrininkus, iš anksto pažadėjęs paslėpti nusikaltėlį, nusikalstamos veikos darymo įrankius ar priemones, šios veikos pėdsakus ar nusikalstamu būdu įgytus daiktus, taip pat asmuo iš anksto pažadėjęs realizuoti iš nusikalstamos veikos įgytus ar pagamintus daiktus.

Bendrininkavimo formos

Bendrininkavimo formos yra bendrininkų grupė, organizuota grupė, nusikalstamas susivienijimas:

1. Bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai.

2. Organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.

3. Nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė.

Bendrininkų baudžiamoji atsakomybė

Bendrininkai atsako tik už tas vykdytojo padarytas nusikalstamas veikas, kurias apėmė jų tyčia.. Jeigu vykdytojo nusikalstama veika nutrūko rengiantis ar pasikėsinant ją daryti, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas atsako už rengimąsi ar pasikėsinimą bendrininkaujant padaryti nusikalstamą veiką. Jeigu yra vieno iš bendrininkų baudžiamąją atsakomybę šalinančių, lengvinančių arba sunkinančių aplinkybių, į jas neatsižvelgiama sprendžiant dėl kitų bendrininkų baudžiamosios atsakomybės. Organizatorius, kurstytojas ar padėjėjas atsako pagal baudžiamojo kodekso straipsnį, numatantį atsakomybę už vykdytojo padarytą veiką, ir baudžiamojo kodekso 24 straipsnio 4, 5 ar 6 dalį.

Nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako kaip vykdytojai.

Skaidrė „Bendrininkai“

Nusikaltimų recidyvas

Nusikaltimų recidyvas yra tada, kai asmuo, jau teistas už tyčinio nusikaltimo padarymą, jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų. Toks asmuo yra recidyvistas.

Nusikaltimų recidyvas yra pavojingas, o nusikaltimus padaręs asmuo teismo gali būti pripažintas pavojingu recidyvistu, jeigu šis asmuo:

- 1) turėdamas neišnykusį teistumą už labai sunkų nusikaltimą, padaro naują labai sunkų nusikaltimą;
- 2) būdamas recidyvistas, padaro naują labai sunkų nusikaltimą;
- 3) būdamas recidyvistas, jeigu bent vienas iš sudarančių recidyvą nusikaltimų yra labai sunkus, padaro naują sunkų nusikaltimą;
- 4) turėdamas tris teistumus už sunkius nusikaltimus, padaro naują sunkų nusikaltimą.

Teismas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį už paskutinį nusikaltimą, atsižvelgęs į kaltininko asmenybę, nusikalstamų ketinimų įvykdymo laipsnį, į dalyvavimo darant nusikaltimus pobūdį ir kitas bylos aplinkybes, asmenį gali pripažinti pavojingu recidyvistu. Teismas, spręsdamas dėl asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu, neatsižvelgia į teistumą už nusikaltimus, kuriuos asmuo padarė būdamas jaunesnis negu aštuoniolika metų, neatsargius nusikaltimus, nusikaltimus, už kuriuos teistumas yra išnykęs ar panaikintas, taip pat užsienyje padarytus nusikaltimus, už kuriuos Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai atsakomybės nenumato.

Asmens pripažinimas pavojingu recidyvistu netenka galios, kai asmens teistumas išnyksta arba panaikinamas.

1.5 Bausmių sistema ir jų rūšys

Bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui.

2. Bausmės paskirtis:

- 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo;
- 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį;
- 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas;
- 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų;
- 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą.

Bausme nesiekama daryti fizinių kančių arba žeminti žmogaus orumo.

Bausmių rūšys

Padariusiam nusikaltimą asmeniui gali būti skiriamos šios bausmės:

- 1) viešieji darbai;
- 2) bauda;
- 3) laisvės apribojimas;
- 4) areštas;
- 5) terminuotas laisvės atėmimas;
- 6) laisvės atėmimas iki gyvos galvos.

Padariusiam baudžiamąjį nusižengimą asmeniui gali būti skiriamos šios bausmės:

- 1) viešieji darbai;
- 2) bauda;
- 3) laisvės apribojimas;
- 4) areštas.

Asmeniui, padariusiam vieną nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, gali būti skiriama tik viena bausmė.

Asmeniui, pripažintam kaltu padarius nusikaltimą, gali būti skiriamos ***pagrindinės ir papildomos bausmės***.

Jeigu už kelis padarytus nusikaltimus skiriamos daugiau negu dvi skirtingų rūšių bausmės, teismas, skirdamas galutinę subendrintą bausmę, iš paskirtų bausmių palieka dvi bausmes: vieną iš jų – griežčiausią, o kitą parenka savo nuožiūra.

Padariusiam nusikalstamą veiką asmeniui kartu su bausme, remiantis baudžiamojo kodekso 67, 68, 68¹, 68², 72, 72¹, 72² ir 72³ straipsniais, gali būti skiriamos viena arba daugiau šių baudžiamojo poveikio priemonių – uždraudimas naudotis specialia teise, viešųjų teisių atėmimas, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, turto konfiskavimas, draudimas prisitarti prie nukentėjusio asmens, dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose, išplėstinis turto konfiskavimas.

Teismas skiria bausmę pagal baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją laikydamasis šio kodekso bendrosios dalies nuostatų.

2. Skirdamas bausmę, teismas atsižvelgia į:

- 1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį;
- 2) kaltės formą ir rūšį;
- 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus;
- 4) nusikalstamos veikos stadiją;
- 5) kaltininko asmenybę;
- 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį;
- 7) atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes.

Jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę.

Teismas, skirdamas bausmę, atsižvelgia į tai, ar yra nustatyta tik atsakomybę lengvinančių ar tik atsakomybę sunkinančių aplinkybių, ar yra ir atsakomybę lengvinančių, ir atsakomybę sunkinančių aplinkybių, ir įvertina kiekvienos aplinkybės reikšmę.

Teismas, įvertinęs atsakomybę lengvinančias ir (ar) atsakomybę sunkinančias aplinkybes, jų kiekį, pobūdį ir tarpusavio santykį, taip pat kitas aplinkybes, motyvuotai parenka švelnesnę ar griežtesnę bausmės rūšį, taip pat skiriamos bausmės dydį, skaičiuodamas nuo jos vidurkio. Nustatant įstatyme numatytos bausmės vidurkį, sudedamas minimalus ir maksimalus straipsnio sankcijoje numatytas bausmės dydis ir gautas rezultatas padalijamas pusiau. Jeigu straipsnio sankcijoje minimalus bausmės dydis už padarytą nusikalstamą veiką nenurodytas, nustatant bausmės vidurkį, vadovaujamas tos rūšies bausmės minimaliu dydžiu. Jeigu kaltininkas savo noru prisipažino padaręs nusikaltimą, nuoširdžiai gailisi, aktyviai padėjo išaiškinti nusikaltimą ir nėra atsakomybę sunkinančių aplinkybių, teismas skiria jam ne didesnę kaip straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą numatytos bausmės vidurkis laisvės atėmimo bausmę arba su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Ne didesnę kaip straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą numatytos bausmės vidurkis laisvės atėmimo bausmę teismas gali skirti asmeniui, dalyvavusiam tyčia nužudant, jeigu jis prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą.

Atsakomybę lengvinančios aplinkybės

Atsakomybę lengvinančios aplinkybės yra šios:

- 1) kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių;
- 2) kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išaiškinti šią veiką ar joje dalyvavusius asmenis;
- 3) kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą;
- 4) nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties;
- 5) veika padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės;
- 6) veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys;
- 7) veika padaryta nukentėjusio asmens, kurio būklė beviltiška, prašymu;
- 8) veika padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinąjo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas;
- 9) veika padaryta peržengiant būtinąsias ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtinąsias ginties ribų peržengimą;
- 10) veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai;
- 11) veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo;
- 12) veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo;

13) nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką.

Teismas gali pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas šio straipsnio 1 dalyje nenurodytas aplinkybes. Skirdamas bausmę, teismas neatsižvelgia į tokią atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kuri įstatyme numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis.

Atsakomybę sunkinančios aplinkybės

Atsakomybę sunkinančios aplinkybės yra šios:

1) veiką padarė bendrininkų grupė. Teismas, atsižvelgdamas į kiekvieno bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką pobūdį ir laipsnį, gali nepripažinti šios aplinkybės atsakomybę sunkinančia;

2) veiką padarė organizuota grupė;

3) veika padaryta dėl chuliganiškų ar savanaudiškų paskatų;

4) veika padaryta kankinant nukentėjusį asmenį ar tyčiojantis iš jo;

5) veika padaryta mažamečiui;

6) veika padaryta asmeniui, kuris dėl ligos, neįgalumo, senatvės ar kitų priežasčių buvo bejėgiškos būklės, be jo prašymo;

7) veika padaryta nėščiai moteriai, kai akivaizdu kad ji nėščia;

8) veika padaryta pasinaudojant visuomenine ar kito asmens nelaime;

9) veiką padarė asmuo, apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, jeigu šios aplinkybės turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui;

10) veika padaryta visuotinai pavojingu būdu arba naudojant sprogmenis, sprogstamąsias medžiagas arba šaunamuosius ginklus;

11) dėl padarytos veikos atsirado sunkių padarinių;

12) veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.

Skirdamas bausmę, teismas neatsižvelgia į tokią atsakomybę sunkinančią aplinkybę, kuri įstatyme numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis.

Viešieji darbai

Viešuosius darbus teismas skiria šio kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais. Viešieji darbai vykdomi tik tuo atveju, jeigu nuteistasis sutinka. Viešieji darbai skiriami nuo vieno mėnesio iki vienerių metų. Bausmės terminas skaičiuojamas mėnesiais. Asmuo, nuteistas atlikti viešuosius darbus, įpareigojamas per teismo paskirtą laiką neatlygintinai dirbti nuo 10 iki 40 valandų per mėnesį visuomenės labui. Viešųjų darbų atlikimo laikas bei darbo valandų skaičius straipsnio sankcijoje nenurodomas. Tai nustato teismas, skirdamas bausmę, tačiau šis laikas negali būti ilgesnis nei 480 valandų, kai bausmė skiriama už nusikaltimą, ir 240 valandų, kai bausmė skiriama už baudžiamąjį nusižengimą. Darbą nuteistajam parenka bausmę vykdanči institucija kartu su savivaldybių vykdomosiomis institucijomis.

Jeigu dėl objektyvių priežasčių asmuo negali atlikti pagal šį straipsnį jam paskirtų viešųjų darbų, teismas gali atleisti jį nuo šios bausmės vietoj jos paskirdamas šio kodekso IX skyriuje numatytą baudžiamojo poveikio priemonę. Jeigu asmuo dėl pateisinamų priežasčių per teismo paskirtą laiką neišdirbo paskirtų viešųjų darbų valandų, teismas gali pratęsti viešųjų darbų laiką, kol šis asmuo išdirbs paskirtas valandas.

Jeigu asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanči institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių. Jeigu asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešųjų darbų bausmę,

teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba areštu. Viešieji darbai keičiami bauda arba areštu pagal baudžamojo kodekso nustatytas taisykles.

Jeigu asmuo po nuosprendžio įsiteisėjimo nesutinka atlikti viešuosius darbus, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu pakeičia viešuosius darbus bauda arba areštu pagal įstatyme nustatytas taisykles.

Bauda yra piniginė bausmė, teismo skiriama šio kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais. Ji skaičiuojama minimalaus gyvenimo lygio (MGL) dydžiais. Minimali bauda yra vieno MGL dydžio.

Nustatoma bauda:

- 1) už baudžiamąjį nusižengimą – iki 50 MGL dydžio;
 - 2) už nesunkų nusikaltimą – iki 500 MGL dydžio;
 - 3) už apysunkį nusikaltimą – iki 1 000 MGL dydžio;
 - 4) už sunkų nusikaltimą – iki 1 500 MGL dydžio;
 - 5) už neatsargų nusikaltimą – iki 75 MGL dydžio.
4. Juridiniam asmeniui nustatoma iki 50000 MGL dydžio bauda.

Baudos dydis už padarytą nusikalstamą veiką straipsnio sankcijoje nenurodomas. Jį nustato teismas, skirdamas bausmę. Jeigu asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, teismas, vadovaudamasis baudžamojo kodekso nustatytais taisyklėmis, nuteistojo sutikimu šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais. Jeigu asmuo vengia savu noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti, teismas gali pakeisti baudą areštu. Keisdamas baudą areštu, teismas baudžamojo kodekso nustatytais taisyklėmis.

Laisvės apribojimo bausmę teismas skiria baudžamojo kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais. Ši bausmė gali būti skiriama nuo trijų mėnesių iki dvejų metų. Bausmės terminas skaičiuojamas metais ir mėnesiais.

Asmenys, nuteisti laisvės apribojimo bausme, privalo:

- 1) be teismo ar bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos;
- 2) vykdyti teismo nustatytus įpareigojimus ir laikytis teismo nustatytų draudimų;
- 3) nustatyta tvarka atsiskaityti, kaip vykdo draudimus ir įpareigojimus.

Asmeniui, kuriam paskirta laisvės apribojimo bausmė, teismas gali nustatyti vieną ar kelis draudimus bei įpareigojimus. Teismas gali uždrausti: 1) lankytis tam tikrose vietose; 2) bendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis; 3) turėti, naudoti, įgyti, saugoti pačiam ar perduoti saugoti kitiems asmenims tam tikrus daiktus. Teismas gali įpareigoti: 1) tam tikru laiku būti namuose; 2) atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą ar jos dalį arba tokią žalą pašalinti savo darbu; 3) pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje, mokytis; 4) gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos, kai nuteistasis sutinka; 5) neatlygintinai išdirbti iki 200 valandų per teismo nustatytą, bet ne ilgesnį kaip laisvės apribojimo laiką sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis. Teismas vietoj nurodytų draudimų ar įpareigojimų asmeniui jo ar kitų baudžamojo proceso dalyvių prašymu gali paskirti kitus baudžiamajame įstatyme nenumatytus draudimus ar įpareigojimus, jeigu, teismo nuomone, tai darytų teigiamą įtaką jo elgesiui. Teismo nustatytų nuteistajam draudimų ir apribojimų skaičius nenustatomas, tačiau jie turi būti suderinami.

Jeigu nuteistasis dėl objektyvių priežasčių negali įvykdyti nustatytų įpareigojimų, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali atleisti jį nuo bausmės vietoj jos paskirdamas įstatyme numatytą baudžiamojo poveikio priemonę.

Jeigu asmuo vengia atlikti laisvės apribojimo bausmę, ši bausmė jam keičiama areštu pagal baudžiamojo kodekso nustatytas taisykles.

Areštą teismas skiria baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais.

Areštas yra trumpalaikis laisvės atėmimas, atliekamas areštinėje. Arešto terminas skaičiuojamas paromis. Už nusikaltimą nustatoma nuo penkiolikos iki devyniasdešimties parų arešto, už baudžiamąjį nusižengimą – nuo dešimties iki keturiasdešimt penkių parų arešto. Arešto laikas už nusikalstamą veiką straipsnio sankcijoje nenurodomas. Jį nustato teismas, skirdamas bausmę. Jeigu paskirta iki keturiasdešimt penkių parų arešto, teismas gali nustatyti atlikti jį poilsio dienomis. Jeigu asmuo pažeidžia šią arešto atlikimo tvarką, ją teismas savo sprendimu gali pakeisti įprastine arešto atlikimo tvarka. Areštas neskiriamas nėščioms moterims ir gali būti neskiriamas asmenims, auginantiems vaiką iki trejų metų, atsižvelgiant į vaiko interesus.

Terminuotą laisvės atėmimą teismas skiria baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais. Bausmės terminas skaičiuojamas metais, mėnesiais ir dienomis. Ši bausmė gali būti skiriama nuo trijų mėnesių iki dvidešimties metų. Laisvės atėmimo bausmę nuteistieji atlieka atvirose kolonijose, pataisos namuose ir kalėjimuose. Bausmės atlikimo vietą parenka teismas, atsižvelgdamas į kaltininko asmenybę, padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą. Laisvės atėmimo bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas nustato Bausmių vykdymo kodeksas.

Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę teismas skiria baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais. Jeigu baudžiamasis įstatymas numato galimybę švelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, sušvelnintos laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis negu dvidešimt penkeri metai. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nuteistieji atlieka kalėjime. Pirmuosius dešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikę nuteistieji įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali būti perkelti į pataisos namus. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas nustato Bausmių vykdymo kodeksas.

Bausmių rūšys juridiniams asmenims

Juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką gali būti skiriamos šios bausmės:

- 1) bauda;
- 2) juridinio asmens veiklos apribojimas;
- 3) juridinio asmens likvidavimas.

Teismas, paskyręs bausmę juridiniam asmeniui, gali nutarti paskelbti šį nuosprendį per visuomenės informavimo priemones. Juridiniam asmeniui už vieną nusikalstamą veiką gali būti skiriama tik viena bausmė.

Juridinio asmens veiklos apribojimas

Teismas, skirdamas juridinio asmens veiklos apribojimo bausmę, uždraudžia juridiniam asmeniui verstis tam tikra veikla ar įpareigoja uždaryti tam tikrą juridinio asmens padalinį. Juridinio

asmens veikla gali būti apribota nuo vienerių iki penkerių metų. Šios bausmės terminas skaičiuojamas metais ir mėnesiais.

Juridinio asmens likvidavimas

Teismas, skirdamas juridinio asmens likvidavimo bausmę, įpareigoja juridinį asmenį per teismo nustatytą terminą nutraukti visą ūkinę, komercinę, finansinę ar profesinę veiklą ir uždaryti visus juridinio asmens padalinius.

Skaidrė „Bausmės“

„Nusikalstantis pasmerkia save jau nusikaltimo dieną“. *Senovės romėnai.*

ATKREIPKIME DĖMESĮ: Nors bausmės pobūdis, jos paskirtis kito, ši valstybės taikoma griežta prievartos priemonė tebėra neišvengiama, norint apsaugoti daugumai visuomenės narių priimtinas vertybes.

1.6 Teistumas

Turinčiais teistumą laikomi už nusikaltimo padarymą nuteisti asmenys, kuriems įsiteisėjo Lietuvos Respublikos teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Į teistumą teismas atsižvelgia skirdamas bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą, spręsdamas dėl kaltininko atleidimo nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, lygtinio atleidimo nuo bausmės prieš terminą ar bausmės pakeitimo švelnesne bausme, taip pat pripažindamas asmenį pavojingu recidyvistu.

Atsižvelgiant į teistumą, gali būti varžomos tik tos piliečių teisės ir laisvės, kurių apribojimą numato Lietuvos Respublikos įstatymai.

Turinčiais teistumą laikomi:

1) asmenys, kuriems bausmės vykdymas buvo atidėtas, – laikotarpiu, kuriam buvo atidėtas bausmės vykdymas;

2) asmenys, nuteisti už neatsargius nusikaltimus, – bausmės atlikimo laikotarpiu;

3) asmenys, nuteisti už tyčinius nusikaltimus ir realiai atlikę paskirtą bausmę, – bausmės atlikimo laikotarpiu ir po bausmės atlikimo arba atleidimo nuo bausmės atlikimo:

a) trejus metus, jeigu jie nuteisti už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą;

b) penkerius metus, jeigu jie nuteisti už sunkų nusikaltimą;

c) aštuonerius metus, jeigu jie nuteisti už labai sunkų nusikaltimą;

d) dešimt metų, jeigu jie yra pavojingi recidyvistai.

Nepilnamečiams, nuteistiems už 3 punkte numatytus nusikaltimus, teistumo terminai po bausmės atlikimo ar atleidimo nuo bausmės atlikimo mažinami per pusę.

3 dalies 3 punkte ir 4 dalyje nustatyti terminai skaičiuojami nuo paskirtos bausmės atlikimo arba atleidimo nuo bausmės atlikimo.

Kai sueina šiame straipsnyje nustatyti terminai, teistumas išnyksta ir asmenys laikomi neteistais. Teistumas išnyksta savaime, kai atliekama pagrindinė ir papildoma bausmė, asmuo nebuvo pripažintas itin pavojingu recidyvistu ir per įstatymo nustatytus terminus nepadarė naujo

nusikaltimo. Teistumo išnykimo terminų trukmė priklauso nuo bausmės rūšies arba laisvės atėmimo dydžio.

Kai sueina ne mažiau kaip pusė teistumo termino, teismas nuteistojo prašymu gali sutrumpinti teistumo laiką arba panaikinti teistumą.

Jeigu turintis teistumą asmuo padaro naują nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, teistumo išnykimo eiga nutrūksta. Šiuo atveju teistumo už ankstesnę nusikalstamą veiką išnykimo terminas pradedamas skaičiuoti nuo bausmės už naują nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą atlikimo. Asmuo laikomas teistu už kiekvieną nusikalstamą veiką tol, kol išnyksta teistumas už sunkiausią iš jų.

Baudžiamieji teisiniai santykiai pasibaigia atlikus bausmę, nes teistumas pats savaime nesukelia asmeniui jokių papildomų baudžiamųjų teisinių apribojimų. Teistumas daro įtakos asmens teisei padėčiai tik tada, kai jis padaro naują nusikaltimą.

Teistumas negali asmens persekioti visą laiką, todėl BK numato sąlygas, kurioms esant teistumas išnyksta savaime arba gali būti panaikintas teismo sprendimu.

Skaidrė „Teistumas“

2. Baudžiamasis procesas ir jo paskirtis

Kintant ir tampant vis sudėtingesniems visuomeniniams santykiams atsirado būtinybė konfliktų sprendimą patikėti trečiajam asmeniui, kuris, vadovaudamasis priimtomis taisyklėmis, priimtų sprendimą. Valstybėje atsirado specialios institucijos bei pareigūnai, kurių pagrindinė pareiga yra tirti nusikaltimus, rasti juos įvykdžiusius asmenis ir teisingai juos nubausti. Būtent taip susiformavo **baudžiamasis procesas – įstatymų reguliuojama, valstybės įgaliotų institucijų ir pareigūnų bei kitų proceso dalyvių veikla, tiriant nusikaltimus ir įgyvendinant teisingumą.**

Taigi, valstybė, perėmusi nusikaltimų tyrimą į savo rankas, siekia, kaip nurodyta LR Baudžiamojo proceso kodekse, gindama žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

Baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

Baudžiamojo proceso taisyklės yra suderintos su Europos Sąjungos teisės aktu, nurodytu Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso priede, nuostatomis.

Baudžiamąsias bylas nagrinėja tik teismai. Teisingumas baudžiamosiose bylose vykdomas vadovaujantis principu, kad įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs nepaisant kilmės, socialinės ir turtinės padėties, tautybės, rasės, lyties, išsilavinimo, kalbos, religinių ar politinių pažiūrų, veiklos

rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių. Draudžiama kam nors teikti privilegijų arba daryti apribojimus dėl kokių nors aplinkybių bei žmogaus asmeninių savybių, socialinės bei turtinės padėties.

2.1 Baudžiamojo proceso stadijos

Baudžiamasis procesas vyksta nuosekliai, tam tikrais etapais. Jie vadinami baudžiamojo proceso stadijomis, kurios eina viena po kitos, jas reguliuoja skirtingos taisyklės ir jos baigiamos tam tikru dokumentu.

Skaidrė „Baudžiamojo proceso stadijos“

Ikiteisminis tyrimas

Ikiteisminis tyrimas pradedamas gavus pranešimą apie nusikalstamą veiką. Pranešti apie nusikaltimą gali bet kuris asmuo: atsitiktinai stebėjęs nusikaltimą, nukentėjęs nuo nusikaltimo, nusikaltimą padaręs asmuo ir nusprendęs prisipažinti. Dažniausiai pareiškimai apie nusikalstamas veikas priimami policijos komisariatuose. Sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą priima prokuroras arba ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas, kiekvienas ikiteisminio tyrimo atvejis registruojamas ir apie pradėtą tyrimą pranešama pareiškėjui.

Ikiteisminio tyrimo metu nustatoma, ar buvo padaryta nusikalstama veika ar ne, ieškoma ją padariusių asmenų, nusikalstama veika kvalifikuojama pagal ją atitinkantį baudžiamąjį įstatymą, nustatomos kitos bylos aplinkybės. Duomenys, reikšmingi bylai, renkami apklausiant liudytojus, nukentėjusiuosius, tiriant įvykio vietą, daiktus, dokumentus, pėdsakus ant daiktų, darant kratas ir kitus reikalingus veiksmus.

Svarbu žinoti, kad duomenys yra renkami tik griežtai laikantis nustatytos kodekse tvarkos: pvz.: apklausos metu draudžiama naudoti bet kokią prievartą, kratą galima atlikti tik turint teisėjo sprendimą. Jei proceso metu paaiškėja, kad duomenys buvo gauti pažeidus tvarką, jie tiesiog pašalinami, t.y. negali būti naudojami byloje.

Ikiteisminiu tyrimas vadinamas, nes jo metu surinkta medžiaga yra naudojama teisme nagrinėjant bylą. Tyrimą atlieka ikiteisminio tyrimo institucijos: tai policija, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Valtybės saugumo departamentas, Karo policija, Valstybės sienos apsaugos tarnyba ir kitos.

Tyrimą organizuoja ir svarbiausius sprendimus priima **prokuroras**, jis pats gali atlikti tyrimo veiksmus.

Jei tyrimo metu prireikia atlikti žmogaus teise ribojančius proceso veiksmus, prokuroras kreipiasi į teisėją, nes tik teisėjas arba teismas gali paskirti žmogui suėmimą, namų areštą, kratą, pokalbių telefonu klausymąsi ir kitas procesinės prievartos priemones.

Kai byloje surenkama pakankamai faktinių duomenų, prokuroras surašo **kaltinamąjį aktą** ir perduoda bylą teismui. Kaltinamajame akte išdėstoma bylos esmė, duomenys, patvirtinantys nusikalstamos veikos buvimą ir įtariamojo kaltumą, suformuluojama, koku konkrečiu nusikaltimu, kaltinamas konkretus asmuo.

Bylos nagrinėjimas teisme

Tai pagrindinė baudžiamojo proceso stadija, kurioje teismas nusprendžia, kaltas ar ne kaltinamasis, skirti jam bausmę ar atleisti nuo jos. Teismo nagrinėjimo ribas lemia pateiktas kaltinimas: bylą nagrinėjama tik konkretaus kaltinamojo atžvilgiu ir tik pagal tą kaltinimą, dėl kurio jis perduotas teismui.

Teismo posėdžio metu pirmininkaujantis **teisėjas** yra posėdžio organizatorius: jis supažindina proceso dalyvius su jų teisėmis, suteikia jiems žodį, pats gali pateikti klausimus, palaiko posėdžio tvarką, gali taikyti tam tikras priemones asmenims, pažeidžiantiems ją ar kitaip trukdantiems dirbti teismui.

Visiems proceso dalyviams suteikiamos lygios teisės. Jie gali teikti įrodymus, dalyvauti jų tyrime, pareikšti prašymus, paduoti skundus. Prokuroras perskaito kaltinamąjį aktą, tada apklausiami kaltinamieji, nukentėjusieji, liudytojai, išklausomos ekspertų išvados, apžiūrimi daiktiniai įrodymai, perskaitomi protokolai.

Teismo nagrinėjimą apibendrina baigiamosios kalbos – tai teismo nagrinėjimo dalyvių kalbos, pasakomos tam tikra tvarka. Jose išdėstomi samprotavimai dėl kaltinimo ir kitų bylos klausimų. Baigiamosiose kalbose galima remtis tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisme. Teismas negali riboti ginčų trukmės, tačiau turi teisę nutraukti kalbą, jei ši aiškiai nesusijusi su byla.

Po baigiamųjų kalbų proceso dalyviai turi replikos teisę – atsakyti į kitų kalbėjusiųjų kalbas.

Galiausiai kaltinamajam suteikiamas paskutinis žodis. Tai kaltinamojo teisė, bet ne pareiga. Kaltinamasis gali pripažinti savo kaltę, išreikšti apgailestavimą, prašyti nukentėjusiųjų atleidimo, o teismo švelnesnės bausmės; kita vertus, jis gali nepripažinti kaltės ir prašyti teismo jį išteisinti.

Po paskutinio žodžio teismas išeina priimti **nuosprendžio**. Teismas nuosprendį priima už uždarų durų ir, iš anksto paskelbtu laiku, perskaito jį teismo dalyviams.

Apeliacinis procesas

Priimtas nuosprendis įsiteisėja, t.y. turi būti vykdomas ne iš karto. **Per 20 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo jį galima apskųsti aukštesniam teismui.**

Šis teismas patikrina **nuosprendžio teisėtumą** – ar byla buvo išnagrinėta laikantis įstatymų - ir **nuosprendžio pagrįstumą** – ar bylai išnagrinėti buvo pakankama surinktų įrodymų ir ar tie įrodymai patvirtina teismo nuosprendį.

Jei apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs bylos įrodymus, prieina kitokių išvadų, nei žemesnės instancijos teismas, jis pakeičia nuosprendį.

Nuosprendžio vykdymas

Įsiteisėjęs teismo nuosprendis yra privalomas visoms valstybinėms ir visuomeninėms įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, visiems pareigūnams ir piliečiams ir turi būti be prieštaravimų vykdomas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Šioje stadijoje teismas nurodo nuosprendį vykdyti, sprendžia klausimus, susijusius su nuosprendžio vykdymu. *Pvz.: jei nuteistais suserga sunkia liga, trukdančia atlikti bausmę, teismas gali atidėti bausmės vykdymą.*

ŽINOKIME: Kaip teigė Senovės romėnai,

baudžiamasis procesas skirtas rasti atsakymus į šiuos klausimus: kas įvyko, kur, kada, kaip, kodėl, kas dalyvavo, kokią žalą padarė?

Teismas, su visais proceso dalyviais išnagrinėjęs visą bylos medžiagą, priima galutinius atsakymus į šiuos klausimus ir padaro išvadą: kaltas ar nekaltas konkretus kaltinamasis.

2.2 Nukentėjusysis, įtariamasis, liudytojas

Nukentėjusysis

Baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai pirmiausia yra skirti apsaugoti potencialių nukentėjusiųjų interesus.

Nukentėjusysis – tai asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos.

Įvykus nusikaltimui, bet kuris asmuo turi teisę apie jį pranešti teisėsaugos institucijoms. Jei įvykdytas sunkus nusikaltimas (*pvz. nužudymas*), asmuo privalo pranešti apie jį, nes už nepranešimą apie sunkų nusikaltimą numatyta baudžiamoji atsakomybė. Teisėsaugos institucijos turi priimti kiekvieną pranešimą apie nusikaltimą ir priimti sprendimą: pradėti baudžiamąjį procesą ar ne. Pagrindinė pareiškėjo pareiga – pateikti teisingus duomenis apie nusikaltimą. *Beje, LR Baudžiamasis kodeksas numato bausmę už nekalto asmens įskundimą arba pranešimą apie žinomai nebūtą sunkų nusikaltimą. Tie patys veiksmai ir įrodymų suklastojimas baudžiami dar griežčiau.*

Tam tikrais atvejais baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, jei nėra nukentėjusiojo skundo. Tokios bylos vadinamos **privataus kaltinimo bylomis**. Kai nusikaltimu padaryta žala

asmens privatiems interesams, tik nukentėjęs nuo nusikaltimo asmuo gali inicijuoti baudžiamąjį procesą, jis pats paduoda skundą tiesiai į teismą ir palaiko kaltinimą nagrinėjant bylą teisme. Nukentėjusysis gali susitaikyti su kaltinamuoju bet kuriuo bylos nagrinėjimo momentu iki teismo išėjimo priimti nuosprendžio, ir baudžiamoji byla bus nutraukta. Tokie nusikaltimai yra seksualinis priekabiavimas, šmeižimas, įžeidimas, neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimas ar panaudojimas ir pan. Šių nusikaltimų padarymo atvejais neatliekamas tyrimas, nes auka dažniausiai pažįsta skriaudiką ir skunde teismui suformuluoja kaltinimus konkrečiam asmeniui.

Tačiau dauguma nusikaltimų yra **viešojo (valstybinio) kaltinimo**, kai atliekamas ikiteisminis tyrimas ir kaltinimą teisme valstybės vardu palaiko prokuroras. Šiose bylose nukentėjusysis yra tiesiog proceso dalyvis, ginantis savo interesą, tačiau proceso eiga nuo jo nepriklauso. Žinoma, yra atvejų, kai nukentėjusysis gali susitaikyti su kaltinamuoju, tačiau net ir tokiais atvejais byla nebus automatiškai nutraukiama, tai jau spęs atitinkamas pareigūnas.

Skaidrė „Nukentėjusiojo teisės“

...Pagrindinė baudžiamojo proceso funkcija turi būti nukentėjusiojo poreikių tenkinimas bei jo interesų apsauga... (Europos Tarybos Ministrų komiteto 1985 m. birželio 28 d. rekomendacija).

Įtariamasis

Skaidrė „Įtariamojo atmintinė“

Baudžiamojo proceso teisė yra ta sfera, kurioje labai aiškiai kertasi priešingi interesai: visuomeninis interesas nustatyti nusikaltimus padariusius asmenis bei juos teisingai nubausti ir atskiro individo interesas į jo, kaip asmens teisių neliečiamumą. Valstybės pareiga yra rasti optimalų šių interesų suderinimo variantą. Tiek LR Konstitucijoje, tiek baudžiamojo proceso įstatymuose ypač detalčiai reglamentuotas įtariamojo teisinis statusas.

Įtariamasis – tai asmuo, sulaikytas įtariant, kad jis padarė nusikalstamą veiką, arba asmuo, kuris apklausiamas apie veiką, kurios padarymu jis įtariamasis.

Taigi, yra dvi situacijos, kai asmuo tampa įtariamuoju:

5. **laikinas sulaikymas.** Ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras gali sulaikyti asmenį, užkluptą darant nusikalstamą veiką ar tuoj po to, kai jis nusikalstamą veiką padarė. Pagrindas sulaikyti tokį

asmenį yra pagrįstas manymas, kad jis gali pabėgti arba iš karto neįmanoma nustatyti jo asmens tapatybės, arba jis trukdys nustatyti tiesą, arba darys naujus nusikaltimus. Laikinais sulaikomas asmuo gali būti ne ilgiau nei 48 val. Per jas asmenį reikia pristatyti teisėjui, kuris išsprendžia suėmimo skyrimo klausimą.

6. **asmuo apklausiamas apie jo nusikalstamą veiką.** Jis gali būti nesulaikytas, tiesiog iškviestas į apklausą kaip įtariamasis. Galima situacija, kai asmeniui, apklausiamam kaip liudytojui, pateikiami klausimai apie jo paties dalyvavimą kokiame nors nusikaltime. Tokiu atveju asmuo įgyja įtariamojo statusą ir gali nebeatsakinėti į klausimus. Prieš pirmąją apklausą įtariamajam privalo būti pasirašytinai įteiktas raštiškas pranešimas apie įtarimą.

Kiekvienas sulaikytasis (...) turi būti skubiai pristatomas teisėjui (...) ir turi teisę per priimtina laiką į teisminį nagrinėjimą arba paleidimą iki teismo. Iš Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos.

Skaidrė „Įtariamojo teisės“

Įtariamojo apklausos pradžioje jam pateikiamas klausimas: ar prisipažįsta padaręs šį nusikaltimą? Priklausomai nuo atsakymo, jam siūloma papasakoti viską, ką jis žino apie įtarimo esmę. Po pasakojimo gali būti pateikiami klausimai, o visi parodymai užrašomi kiek įmanoma pažodžiui. Protokolą perskaito ir pasirašo visi dalyvaujantys apklausoje asmenys ir jei kas nors užrašyta netiksliai, neteisingai, įtariamasis gali reikalauti tikslinti protokolą. Kiekvienas protokolo lapas pasirašomas įtariamojo, gynėjo ir pareigūno.

Įtariamasis nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento turi teisę kviesti gynėją. Asmeniui, neturinčiam lėšų pasisamdyti gynėją arba neturinčiam savo gynėjo, jį pasamdo valstybė. Gynėjas gali būti tik advokatas, o ne bet kuris teisininkas.

SVARBU: LR baudžiamojo proceso kodekse yra numatyti atvejai, kai gynėjo dalyvavimas yra būtinas.

51 straipsnis. Būtinas gynėjo dalyvavimas

1. Gynėjo dalyvavimas būtinas:
 - 1) nagrinėjant bylas dėl veikų, kuriomis įtariamasis ar kaltinamas nepilnametis;
 - 2) nagrinėjant neregijų, kurčių, nebylių ir kitų asmenų, dėl fizinių ar psichinių trūkumų negalinčių pasinaudoti savo teise į gynybą, bylas;
 - 3) nagrinėjant nemokančių proceso kalbos asmenų bylas;
 - 4) kai yra įtariamųjų ar kaltinamųjų gynybos interesų prieštaravimų, jeigu bent vienas iš jų turi gynėją;
 - 5) nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos gali būti skiriamas laisvės atėmimas iki gyvos galvos;

- 6) šio Kodekso XXXII skyriuje nustatyta tvarka nagrinėjant bylą kaltinamajam nedalyvaujant;
- 7) tiriant ir nagrinėjant bylas, kai įtariamasis ar kaltinamasis yra suimtas;
- 8) kai sprendžiama dėl asmens išdavimo (ekstradicijos) arba perdavimo Tarptautiniam baudžiamajam teismui ar pagal Europos arešto orderį;
- 9) nagrinėjant bylą teisme pagreitinto proceso tvarka.
2. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas turi teisę pripažinti, kad gynėjo dalyvavimas būtinas ir kitais atvejais, jeigu, jų nuomone, be gynėjo pagalbos įtariamojo ar kaltinamojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami.
3. Šiame straipsnyje nurodytais atvejais, jeigu gynėjo nėra pasikvietęs pats įtariamasis, kaltinamasis ar nuteistasis arba jų pavedimu ar sutikimu nėra pakvieta kiti asmenys, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas privalo pranešti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo baudžiamosiose bylose koordinatoriui apie tai, kad įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam būtinas gynėjas, ir parinktą gynėją paskirti.

Liudytojas

Tiriant beveik kiekvieną bylą yra apklausiami liudytojai.

Skaidrė „Liudytojo atmintinė“

Tai asmenys, kurie žino kokių nors aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti.

Šaukiami į apklausą jie privalo atvykti ir duoti teisingus parodymus. Asmuo gali būti šaukiamas liudyti, kai nusikaltimą tiriantis asmuo turi duomenų, kad konkretus žmogus žino svarbios bylai informacijos. Įstatymas nenumato amžiaus ribos, nuo kurios asmuo gali būti šaukiamas liudyti. Tai reiškia, kad prireikus liudytojais gali būti ir mažamečiai vaikai, ir senatvės sulaukę žmonės. Svarbiausia, kad jie sugeba suvokti bylai svarbius reiškinius ir duoti teisingus parodymus apie juos.

Duodamas parodymus liudytojas privalo nurodyti, iš kur sužinojo šią informaciją, kad būtų galima ją patikrinti.

Liudytoju negali būti asmuo, kuris pagal medikų išvadas dėl fizinių ar psichinių trūkumų nesugeba teisingai suvokti reikšmingų bylai aplinkybių ir duoti dėl jų parodymus. Įstatymas taip pat draudžia apklausti tam tikras kategorijas asmenų, kurie turi vadinamąjį „liudytojo imunitetą“. Šie asmenys negali liudyti apie tokias aplinkybes, kurias sužinojo ryšium su savo pareigų atlikimu. Tai:

- **teisėjai**
- **advokatai**
- **dvasininkai**
- **žurnalistai.**

Įstatymas taip pat numato kategoriją asmenų, kurie gali būti apklausiami kaip liudytojai tik jiems sutikus. Jie gali visai atsisakyti liudyti arba gali neatsakinėti į kai kuriuos klausimus. Tai:

- **kaltinamojo ar įtariamojo šeimos nariai ir artimi giminaičiai.**

Liudytojas į apklausą iškviečiamas šaukimu, kuri įteikiamas pasirašytinai. Jame nurodoma, kas, dėl ko šaukiamas, kur ir pas ką atvykti, atvykimo data ir valanda, neatvykimo pasekmės. prieš pradėdamas apklausą, pareigūnas įsitikina liudytojo asmens tapatybę, išsiaiškina jo santykius su įtariamuoju, išaiškina jam teises ir pareigas, išaiškina jo pareigą teisingai papasakoti viską, kas jam žinoma byloje ir įspėja dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą. Tai fiksuojama protokole. Liudytojai apklausiami po vieną. Jei liudytojas be svarbios priežasties neatvyksta, jam gali būti skiriama **bauda**, o jei jis atsisako atvykti, jis gali būti **atvesdintas**. Jei neatvykstama į teismą, teismas gali paskirti **areštą iki 1 mėnesio**. Apklausa pradėdama pasiūlant liudytojui papasakoti viską, kas jam žinoma apie bylos aplinkybes. Po to gali būti pateikiami klausimai. Kiekvienos apklausos metu surašomas protokolas, parodymai jame užrašomi kiek galima pažodžiui, be to, liudytojas gali ištaisyti netikslumus. Kiekvienas protokolo lapas pasirašomas liudytojo ir pareigūno. Apklaustas ikiteisminio tyrimo metu liudytojas vėliau paprastai kviečiamas liudyti teisme.

Jaunesnį kaip 18 metų liudytoją apklausia ikiteisminio tyrimo teisėjas, jį paprastai apklausia ne daugiau kaip vieną kartą, o į teisiamąjį posėdį toks liudytojas kviečiamas tik išimtiniais atvejais. Jo apklausoje gali dalyvauti tėvai ar globėjai, gali būti kviečiamas psichologas ar vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas. Asmenys, jaunesni nei 16 metų, neperspėjami dėl atsakomybės už melagingus parodymus.

2.3. Gynėjas

Gynėjai yra advokatai. Tas pats advokatas negali būti dviejų ar daugiau asmenų gynėju, jeigu vieno iš jų gynybos interesai prieštarauja kito gynybos interesams. Advokato pavedimu gynėju gali būti advokato padėjėjas, jeigu tam neprieštarauja ginamasis. Advokato padėjėjas negali būti gynėju nagrinėjant teisme bylą dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo.

Vienas asmuo gali turėti kelis gynėjus. Tais atvejais, kai įtariamasis ar kaltinamasis turi kelis gynėjus ir bent vienas iš jų atvyksta dalyvauti procese, procesas gali vykti.

Gynėjo teisės ir pareigos

Gynėjas turi teisę:

- 1) susipažinti su įtariamojo sulaikymo protokolu;
- 2) dalyvauti įtariamojo apklausose;
- 3) matytis su sulaikytu arba suimtu įtariamuoju be pašaliečių. Šių pasimatymų skaičius ir trukmė neribojami;
- 4) dalyvauti veiksmuose, kurie atliekami su įtariamuoju, taip pat įtariamojo arba jo gynėjo prašymu atliekamuose veiksmuose;

5) ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teisėjo leidimu dalyvauti bet kokuose kituose įrodymų rinkimo veiksmuose;

6) savarankiškai rinkti gynybai reikalingus duomenis, kuriuos gynėjas gali gauti nesinaudodamas procesinėmis prievartos priemonėmis: gauti iš įmonių, įstaigų ir organizacijų bei asmenų gynybai reikalingus dokumentus ir daiktus, kalbėtis su asmenimis apie jiems žinomas įvykio aplinkybes, apžiūrėti ir fotografuoti įvykio vietą, transporto priemones ar kitaip fiksuoti gynybai reikalingą informaciją;

7) ikiteisminio tyrimo metu susipažinti su proceso veiksmų dokumentais šio Kodekso nustatytais atvejais ir tvarka;

8) pateikti prašymus ir pareikšti nušalinimus;

9) šio Kodekso nustatyta tvarka apskųsti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ir teismo veiksmus bei sprendimus ir dalyvauti teismo posėdžiuose nagrinėjant šiuos skundus.

Gynėjas privalo:

1) panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemones ir būdus, kad būtų nustatytos aplinkybės, teisinančios ginamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę, ir teikti ginamajam reikiamą teisinę pagalbą;

2) nurodytu laiku atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ir į teismą; negalėdamas atvykti apie neatvykimą ir jo priežastis iš anksto pranešti ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui; be svarbios priežasties neatvykusiam gynėjui gali būti skiriama šio Kodekso 163 straipsnyje numatyta bauda;

3) laikytis įstatymų nustatytos proceso veiksmų ir teismo posėdžio tvarkos, vykdyti teisėtus ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teisėjo ir teismo reikalavimus;

4) saugoti profesinę paslaptį; advokatas ir jo padėjėjas neturi teisės paskelbti žinių, kurias sužinojo vykdydami gynėjo pareigas;

5) neatsisakyti ginti įtariamąjo, kaltinamojo ar nuteistojo, kurį jau apsiėmė ginti, išskyrus tuos atvejus, kai paaiškėja šio Kodekso 61 straipsnio 1 dalyje nurodytos aplinkybės arba kai gynėjo dalyvavimas keliose bylose tampa nesuderinamas;

6) nenaudoti neteisėtų gynybos priemonių.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas **privalo išaiškinti įtariamajam ir kaltinamajam jo teisę turėti gynėją nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento** ir suteikti galimybę šia teise pasinaudoti. Dėl įtariamąjo ar kaltinamojo prašymo turėti gynėją arba dėl gynėjo atsisakymo surašomas protokolas.

Įtariamasis, kaltinamasis ir nuteistasis turi teisę pasirinkti ir pasikviesti sau tinkamą gynėją. Įtariamąjo, kaltinamojo ar nuteistojo pavedimu gynėją gali pakviesti jų atstovai pagal įstatymą arba kiti asmenys, kuriems įtariamasis, kaltinamasis ar nuteistasis tai paveda. Jei įtariamasis, kaltinamasis ar nuteistasis prašo užtikrinti gynėjo dalyvavimą ir gynėjo dalyvavimas nėra būtinas ar privalomas kitais įstatymų numatytais atvejais, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas išaiškina įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam teisės į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą įgyvendinimo tvarką. Tais atvejais, kai įtariamąjo, kaltinamojo ar nuteistojo pasirinktas gynėjas daugiau kaip tris dienas iš eilės negali dalyvauti procese, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teisėjas turi teisę pasiūlyti įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam pasikviesti kitą gynėją, o jei šie to nepadaro, privalo nustatyta tvarka paskirti gynėją. Jeigu įtariamąjo, kaltinamojo

ar nuteistojo pasirinktas gynėjas negali per šešias valandas atvykti dalyvauti pirmojoje apklausoje arba apklausoje dėl suėmimo pagrįstumo, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas turi teisę pasiūlyti įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam į šią apklausą pasikviesti kitą gynėją, o jei šie to nepadaro, privalo nustatyta tvarka paskirti gynėją. Gynėjas yra paskiriamas neatsižvelgiant į ginamojo norus turėti konkretų advokatą. Naujo gynėjo paskyrimas netrukdo bylos procese dalyvauti asmens anksčiau pasirinktam gynėjui.

Būtinasis gynėjo dalyvavimas:

- 1) nagrinėjant bylas dėl veikų, kuriomis įtariamasis ar kaltinamas nepilnametis;
- 2) nagrinėjant neregijų, kurčių, nebylių ir kitų asmenų, dėl fizinių ar psichinių trūkumų negalinčių pasinaudoti savo teise į gynybą, bylas;
- 3) nagrinėjant nemokančių proceso kalbos asmenų bylas;
- 4) kai yra įtariamųjų ar kaltinamųjų gynybos interesų prieštaravimų, jeigu bent vienas iš jų turi gynėją;
- 5) nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos gali būti skiriamas laisvės atėmimas iki gyvos galvos;
- 6) šio Baudžiamojo kodekso XXXII skyriuje nustatyta tvarka nagrinėjant bylą kaltinamajam nedalyvaujant;
- 7) tiriant ir nagrinėjant bylas, kai įtariamasis ar kaltinamasis yra suimtas;
- 8) kai sprendžiama dėl asmens išdavimo (ekstradicijos) arba perdavimo Tarptautiniam baudžiamajam teismui ar pagal Europos arešto orderį;
- 9) nagrinėjant bylą teisme pagreitinto proceso tvarka.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras motyvuotu nutarimu ar teismas motyvuota nutartimi turi teisę pripažinti, kad gynėjo dalyvavimas būtinasis ir kitais atvejais, jeigu, jų nuomone, be gynėjo pagalbos įtariamojo ar kaltinamojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami.

Jeigu gynėjo nėra pasikvietęs pats įtariamasis, kaltinamasis ar nuteistasis arba jų pavedimu ar sutikimu nėra pakviestą kiti asmenys, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas privalo pranešti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą organizuojančiai institucijai ar jos nurodytam koordinatoriui apie tai, kad įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam būtinasis gynėjas, ir paskirti šios institucijos parinktą gynėją. Gynėją poilsio ir švenčių dienomis bei valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą organizuojančios institucijos ne darbo valandomis ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas paskiria remdamasis šios institucijos sudarytais advokatų, teikiančių valstybės garantuojamą teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose, budėjimo sąrašais.

UŽDUOTYS IR KLAUSIMAI TEMOS PASIKARTOJIMUI:

1. **Koks elgesys laikomas nusikaltimu ir kodėl?**
2. **Atskirkite nusikaltimus nuo administracinių teisės pažeidimų ir išvardykite juos pagal sunkumo laipsnį.**

Nužudymas, išžaginimas, važiavimas be saugos diržų, girtavimas viešojoje vietoje, marihuanos rūkymas, vagystė, prostitucija, sukčiavimas, sąvadaimas, triukšmavimas naktį

Tam Jums gali prireikti Baudžiamojo bei Administracinių teisės pažeidimų kodeksų. Juos rasite...

3. **Kokie požymiai atskleidžia nusikaltimo esmę, kam reikalingas Baudžiamasis kodeksas?**
4. **Kaip apibrėžtumėte nusikaltimą?**
5. **Kas tai yra bausmė, kokia jos paskirtis?**
6. **Išvardykite bausmes, numatytas baudžiamajame kodekse.**
7. **Kaip paaiškintumėte sąvoką „būtinoji gintis“?**
8. **Kam skirtos griežtos baudžiamojo proceso taisyklės?**
9. **Ar būtina nukentėjusiajam teisininko pagalba? Kodėl?**
10. **Ar privaloma liudyti prieš artimus žmones? Kodėl?**
11. **Kuo ypatingas nepilnamečių liudijimas?**
12. **Kaip vyksta įtariamojo apklausa?**
13. **Suraskite teisingą baudžiamojo proceso stadijų seką:**
 - 1 ikiteisminis tyrimas
 - 2 apeliacinis procesas
 - 3 bylos nagrinėjimas teisme
 - 4 nuosprendžio vykdymas

Rekomenduojama literatūra:

1. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2003. – 503, p.. - Bibliogr.: p. 500-503, sk. gale ir išnašose. – ISBN 9955-501-05-7.
2. Baudžiamoji teisė : specialioji dalis . Vilnius : Eugrimas, 2000. - ISBN 9986-752-83-3.
3. Goda, Gintaras, Kazlauskas, Marcelis, Kuconis, Pranas. Baudžiamojo proceso teisė : vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. - 663, p.. - Bibliogr. išnašose. - ISBN 9955-557-68-0.
4. Piesliakas, Vytautas. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius: Justitia, 2006. - 416, p.. - ISBN 9955-616-20-2.

Interneto žiniatinkliai:

1. www.lrs.lt